

Nova monografija o telohih (*Helleborus* L.) v Sloveniji

Bavcon, J., K. Eler, A. Šušek, 2012: *Telohi (Helleborus L.) v Sloveniji. Helleborus (Helleborus L.) in Slovenia. Botanični vrt Univerze v Ljubljani. Ljubljana, 205 str.*

Jože Bavcon nadaljuje z monografskimi predstavitvami nekaterih zanimivih rastlinskih vrst in rodov v Sloveniji. Tako je do zdaj že predstavil mali zvonček (*Galanthus nivalis*), ciklamo (*Cyclamen purpurascens*) in žafrane (*Crocus* sp.) in njihovo raznolikost. Njegovo delo temelji na dolgoletnem opazovanju v naravi in tudi gojenju nabranih različkov v Botaničnem vrtu, katerega vodja je. Vse knjige je napisal tudi v angleškem jeziku in so jih botanični in vrtnarski krogi v tujini zelo lepo sprejeli. Tako so že priznali njegove opise novih različkov malega zvončka, navajajo ga v pred kratkim izdani obsežni monografiji o rodu *Cyclamen* (urednik Brian Mathew). Predstavitev telohov je nekoliko drugačna – že format knjige je

večji, prav tako je k delu pritegnil soavtorja, botanika in fitocenologa Klemena Elerja in vrtnarskega strokovnjaka in vodjo botaničnega vrta Univerze v Mariboru Andreja Šuška. Vsi trije so napisali uvodno poglavje o taksonomski umestitvi rodu *Helleborus* in povzeli tudi novejša spoznanja o filogenetski sorodnosti znotraj rodu. Najobsežnejši del knjige, ki je vseskozi dvojezična, napisana v slovenskem in angleškem jeziku, je Bavconov opis raznolikosti telohov v Sloveniji (strani 24–117). V njem je strnil lastna spoznanja in spoznanja drugih o vrstah tega rodu pri nas, pri čemer posega na različna področja: morfološki opisi, rastiščne razmere in prilagoditve nanje, cvetenje, raznolikost in do zdaj opisani različki, gojitev, škodljivci, strupenost, domača imena in raba, križanci in drugo. Besedilo je bogato ilustrirano z nazornimi fotografijami, kar potrjuje, da avtorjevo delo dejansko sloni na dolgoletnem terenskem opazovanju. Nekoliko drugače je zasnovan drugi del knjige, katerega avtor je Klemen Eler in ima naslov *Pomen pritličnih listov pri determinaciji vrst telohov*. To poglavje ima obliko znanstvenega članka. V njem je Eler ugotavljal pomen pritličnih listov za določanje vrst telohov s pomočjo numerične taksonomije rastlin (fenetike). Raziskavo je opravil na podlagi herbariziranih primerkov iz ljubljanskega univerzitetnega herbarija (LJU). Ugotovil je, da lahko po pritličnih listih razlikujemo štiri v Sloveniji prisotne taksone, *Helleborus niger*, ki ga po tem znaku najlažje spoznamo, *Helleborus atrorubens* in *Helleborus dumetorum* ter skupino *H. »odorus«*. Nemogoče je po pritličnih listih razlikovati taksona *Helleborus odoratus* s. str. in *H. multifidus* subsp. *istriacus*. Očitno je, da problematika taksonov *H. odoratus*, *H. viridis* in *H. multifidus* v Sloveniji in sose-

Hostni teloh (Helleborus dumetorum). Foto: Jože Bavcon.

Istrski teloh (Helleborus multifidus subsp. istriacus). Foto: Jože Bavcon.

Črni teloh (*Helleborus niger*). Foto: Jože Bavcon.

Blagodišeči teloh (*Helleborus odoratus*). Foto: Jože Bavcon.

dnjih deželah še ni zadovoljivo raziskana, čeprav so se tem problemom pred leti posvečali tudi italijanski botaniki. Eler za razrešitev svetuje metode populacijske genetike, s katerimi bi pokrili širše območje razširjenosti (Avstrija, Italija, Hrvaška). Z njegovo zaključno ugotovitvijo soglašam, saj imam tudi sam z razlikovanjem dišečega in istrskega teloha pri fitocenološkem delu precej težav. Za zdaj se držim ugotovitev italijanskih botanikov, ki so severno mejo razširjenosti istrskega teloha (*Helleborus istriacus*) postavili na južna pobočja Nanosa. Zelene telohe iz Posočja, ne glede na raznolikost njihovih listov, pač pa glede na velikost cvetov, uvrščam v takson *Helleborus odoratus*. Pri tem se spominjam pokojnega prof. Mayerja, ki mi je nekoč pokazal herbarijski primerek pravega deljenolistnega teloha (*Helleborus*

multifidus), ki ga je nabral na Hrvaškem. Zanj je bil istrski teloh podvrsta dišečega teloha (*Helleborus odoratus* subsp. *istriacus*) in ne podvrsta deljenolistnega teloha in tudi sam ga še vedno vrednotim tako. Tretji del knjige je namenjen najlažje določljivemu, vsem poznanemu črnemu telohu in njegovi raznolikosti v Sloveniji. Andrej Šusek je prispeval zelo podrobno raziskavo o morfologiji, rasti, cvetenju, oprahitvi, oprahovalcih in fenotipski raznolikosti vrste *Helleborus niger*. Slednjo je ugotavljal na podlagi statistične obdelave merjenih znakov na vzorčnih rastlinah. Ugotovil je, da je črni teloh razmeroma raznolika vrsta in ker je to tudi pomembna okrasna rastlina, bodo njegova spoznanja v pomoč tudi pri vzgoji okrasnih sort.

Temnoškrlatni teloh (*Helleborus atrorubens*). Foto: Jože Bavcon.

Knjigo zaključujejo zemljevidi razširjenosti opisanih vrst v Sloveniji in stvarno kazalo, medtem ko je uporabljena literatura navedena ločeno pri vseh treh glavnih poglavjih. Zemljevidi razširjenosti naj bi, tako piše v knjigi, temeljili na podatkih Biološkega inštituta Jovana Hadžija ZRC SAZU. Ob tem lahko kot sodelavec tega inštituta zapišem, da sta karti razširjenosti za vrsti *Helleborus niger* in *Helleborus atrorubens* verodostojni, pri karti razširjenosti za vrsto *Helleborus dumetorum* je prišlo do pomote in so jo avtorji naknadno, z vstavljenim listom, popravili, pri kartah razširjenosti taksonov *Helleborus odorus* in *H. multifidus* subsp. *istriacus* pa je treba upoštevati zadrege, ki jih v svoji obdelavi omenja predvsem Klemen Eler in kjer razlikovanje ni tako preprosto. Po spoznanjih italijanskih botanikov, ki jim s svojim omejenim vedenjem pritrjujem, takson *Helleborus istriacus* v Posočju in Goriških

Brdih ne uspeva, seveda pa nas bodo lahko napovedane molekularno-genetske raziskave postavile v zmoto. Zagotovo monografska obdelava rodu *Helleborus* v Sloveniji prinaša zanimiva nova spoznanja in bo koristno in poučno branje za širok krog bralcev, saj je zanimanje za naravo, rastline, vrtnarjenje in zeliščarstvo vedno večje. Knjiga je vsečno oblikovana, bogato slikovno opremljena. Zgledno predstavlja ta rod tudi botanikom in vrtnarjem iz drugih dežel. Morda se bo ponovila zgodba iz prejšnjih Bavconovih knjig, ko njegova dela v tujini sprejmejo še z večjim zanimanjem in odobravanjem kot domači bralci in domača strokovna javnost. Njim pa je lahko tudi v spodbudo, da jo v čem še nadgradijo in dopolnijo.

Igor Dakskobler